

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСФОРМАЦІЇ СТАТУСУ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

THEORETICAL AND LEGAL CHARACTERISTICS OF THE TRANSFORMATION OF THE STATUS OF LOCAL GOVERNMENT ADMINISTRATION IN THE CONDITIONS OF POWER DECENTRALIZATION

Касяненко Є.В.,

викладач кафедри загальноправових дисциплін
та адміністрування юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Досліджено проблеми реформування місцевих державних адміністрацій. Визначено проблеми впровадження децентралізації в Україні. Зроблено висновок про те, що реформа передбачає створення інституту префектів, до компетенції яких належить здійснення нагляду за дотриманням конституційних норм і вимог чинного законодавства України органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеве самоврядування, місцеві державні адміністрації, префект, децентралізація.

Исследованы проблемы реформирования местных государственных администраций. Определены проблемы внедрения децентрализации в Украине. Сделан вывод о том, что реформа предусматривает создание института префектов, в компетенцию которых входит осуществление надзора за соблюдением конституционных норм и требований действующего законодательства Украины органами местного самоуправления.

Ключевые слова: местное самоуправление, местные государственные администрации, префект, децентрализация.

In the article is devoted to the problems reformations in local state administration. There are defined problems of decentralization reforms in Ukraine. It is concluded that the reforms are related to the creation of the institution of the prefects, the key competencies of which are the following ones to oversee the observance of the constitutional norms and the requirements of the current legislation in Ukraine by local governments.

Key words: local self-government, local state administrations, prefect, decentralization.

Постановка проблеми. Доцільність інституціоналізації префекта та ліквідації місцевих державних адміністрацій є одним з основних політико-правових питань, що уповільнює реалізацію реформи децентралізації. Серед експертного середовища, політиків та науковців розділились думки щодо її необхідності. Складна політична ситуація в Україні, анексія Криму, збройна агресія Росії на територіях Донецької та Луганської областей детермінує необхідність концентрації зусиль для відновлення територіальної цілісності держави. Тому законодавство, що посилює владу на місцях, сприймається громадянською неоднозначно.

Професійний державний контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування залишається актуальним і в умовах децентралізації. У проєкті змін до Конституції України щодо децентралізації таку функцію має виконувати префект за рахунок ліквідації місцевих державних адміністрацій. Загальна концепція інституту префекта вже відома і перебуває на стадії активного обговорення робочою групою Мінрегіону, представниками Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, Всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування, експертного середовища, громадського сектору та ін. Але ефективність проведення реформи децентралізації та доцільність інституціоналізації префекта залежить від всебічного наукового дослідження та обґрунтування перспектив та наслідків таких процесів.

Мета дослідження. Потребує дослідження та обґрунтування необхідності ліквідації місцевих державних адміністрацій для оцінки перспектив ефективності контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування і результативності роботи префектів.

Наукові дослідження з теми. Теоретичним аспектам децентралізації влади присвячували свої роботи такі вітчизняні науковці, як О. Бабінова, М. Баймуратов, О. Козич, М. Корявець, М. Лахижа, К. Линьов, А. Матвієнко, В. Мельниченко, А. Мельничук, Н. Мельтюхова, В. Наконечний, Л. Наливайко, П. Остапенко, О. Петренко, Р. Сметанін, Т. Тарасенко, О. Чепік-Трегубенко, Б. Шевчук, Ю. Шемшученко та ін. Різні проблеми інституціоналізації

префектури в Україні досліджували Г. Макаров, О. Бровка, Г. Армат, Т. Паңченко, А. Скібінські, М. Стец та ін. Окремі аспекти співвідношення інституту префектів і місцевих державних адміністрацій відображені у дослідженнях І. Беззуба, О. Бровка, Е. Давиденка, А. Осіпова та ін.

Виклад основного матеріалу. Проблема створення інституту префекта викликає науковий інтерес з точки зору перспектив ліквідації місцевих державних адміністрацій. Реформи, що проводяться в Україні, не повинні бути декларативними чи формальними. Внесення змін до законодавства з метою трансформації правового статусу державних інституцій мають носити конкретний характер та вносити нові якісні, змістовно навантажені та видимі результати.

На сьогодні відсутність достатньої правової бази для розмежування сфер компетенції органів виконавчої влади та місцевого самоврядування і розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування різного рівня має наслідком дублювання функцій та процвітання безвідповідальності [3, с. 8]. Перекладання відповідальності та безініціативність у вирішенні проблем громадян сприяє низькому рівню довіри громадян до зазначених інституцій.

Вивчаючи завдання і повноваження обласних і районних адміністрацій, які визначені в Законі України «Про місцеві державні адміністрації», експерти доходять висновку, що їх повністю могли б виконувати місцеві ради, які обираються на відповідних територіях [2]. З метою оцінки реальності реформи необхідно проаналізувати співвідношення завдань і повноважень місцевих державних адміністрацій та інституту префекта.

Завдання – це мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити [12, с. 40]. Перед кожним суспільством і державою стоять конкретизовані в певній формі завдання і функції, які вони змушені вирішувати і виконувати залежно від потреб, інтересів, цілей, можливостей всього суспільства, пануючого класу або всієї нації [13, с. 21]. Л. Наливайко зауважує, що завдання держави можуть вирішуватися кількома функціями держави. У той же час окремі функції держави можуть бути пов'язані не з одним, а двома та більше завданнями [14, с. 270]. Державні органи створюються чітко для виконання конкретних завдань

і функцій держави. Завдання, що поставлені перед органом, зумовлюють зміст і обсяг його повноважень. Відповідно, поняттям «повноваження» позначаються визначені законодавством права і обов'язки суб'єктів із здійснення їх завдань та функцій.

Аналізуючи правовий статус префектів і місцевих державних адміністрацій, можна дійти висновку, що вони мають як однакові завдання, так і принципово різні. Умовно їх можна поділити на завдання у сфері контролю і виконання, у сфері бюджету і фінансів, у сфері взаємодії з органами місцевого самоврядування, у сфері реалізації державних і регіональних програм.

Префект отримує наглядові повноваження за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами. Також має здійснювати координацію діяльності територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, здійснювати нагляд за додержанням ними Конституції і законів України [4]. Законом передбачено здійснення державного контролю місцевими державними адміністраціями, але такий контроль проводиться за визначеними сферами, а не за законністю діяльності органів місцевого самоврядування. Крім того, основним завданням місцевих державних адміністрацій є забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян [5], ці функції є нововведенням, оскільки ці завдання не включають контроль і координацію. Так, у законопроекті «Про префектів» від 2015 року конкретизовано і оптимізовано форми забезпечення префектом законності і правопорядку, контрольної діяльності.

Як орган виконавчої влади, місцеві державні адміністрації уповноважені на виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня [5]. Префект позбавлений зазначених повноважень. Відносно префекта з Президентом України, РНБО, Кабінетом Міністрів України та іншими вищими органами виконавчої влади чітко регламентовані в законопроекті, але виконання їх рішень префектом не передбачено. Це зумовлено розширенням повноважень органів місцевого самоврядування.

Ще одним напрямом діяльності місцевих державних адміністрацій, якого позбавлений префект – підготовка, виконання та звітування про використання місцевих бюджетів. Префект не має безпосередніх повноважень у сфері бюджету і фінансів, що обумовлено принципами бюджетної децентралізації.

Завдання у сфері взаємодії з органами місцевого самоврядування притаманні як місцевим державним адміністраціям, так і префектам, але змінений характер такої взаємодії. Так, місцеві державні адміністрації взаємодіють з органами місцевого самоврядування, консультуються, сприяють у здійсненні ними власних повноважень, контролюють виконання наданих їм повноважень органів виконавчої влади, розглядають та враховують у своїй діяльності їх пропозиції [5]. Взаємодія префектів з місцевим самоврядуванням обмежена наглядом та консультуванням, у разі розгляду питань, що пов'язані з їх інтересами.

Також префект не буде реалізовувати інші надані державою і делеговані відповідними радами повноважень. Але він отримує нове завдання, якого не мали адміністрації – спрямування і організацію діяльності територіальних органів влади та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації.

Але особливий інтерес представляють повноваження префекта, що зумовлене завданням у сфері виконання державних і регіональних програм.

Відповідно до ст. 119 Законопроекту «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» від 2015 року [4] префект на відповідній території має забезпечувати виконання державних програм. Це положен-

ня дублює одне із завдань місцевих державних адміністрацій, що передбачене п. 3 ст. 2 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 1999 року [5], – виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин. Виконання такої функції є складним і послідовним процесом.

Ефективність державного управління місцевим розвитком значно залежить від якості забезпечення планування та реалізації стратегічних напрямків розвитку територій. Для більшості програм, що впроваджуються в Україні, не створюються спеціальні організаційно-управлінські структури. Якщо програма має статус загальнодержавної або національної, то, як правило, функції координації покладаються на Кабінет Міністрів України. Місцеві ради можуть створювати відповідні комісії, комітети, депутатські групи для загального керівництва регіональними програмами [6, с. 198]. Органи місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади можуть виконувати державні програми і самостійно. Але на відміну від органів місцевого самоврядування, місцеві органи державної виконавчої влади в процесі реалізації державних програм на місцях можуть об'єктивно поєднувати загальнодержавні та регіональні інтереси. У зв'язку із цим виникає питання про чисельність штату місцевих державних адміністрацій та структуру.

Існує думка, що місцеві державні адміністрації мають значний штат працівників та велику кількість повноважень, і з точки зору раціонального використання державного бюджету необхідно створити малі, але ефективні офіси. Це зумовлено і функцією державного нагляду за діяльністю місцевого самоврядування, яка буде покладена на префектів та їх апарат [7]. Так, зміст ліквідації місцевих державних адміністрацій зводиться до того, щоб покласти максимальну кількість обов'язків на мінімальну кількість ефективних працівників. Дійсно, скорочення повноважень та обов'язків місцевих державних адміністрацій зумовлює необхідність оптимізації їх внутрішньої структури та персонального складу.

Робота місцевих державних адміністрацій на сьогодні зводиться до посередництва між центральною владою та місцевим населенням, що фактично нівелює її вплив на суспільне життя.

Ефективним є вирішення зазначеної проблеми на законодавчому рівні через розмежування повноважень та функцій органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади.

Органи місцевого самоврядування, в умовах демократичного розвитку держави, мають бути наділені виключними повноваженнями у сфері вирішення питань місцевого значення. Але реалізація державної політики на місцях не може бути віднесеною до функцій місцевого самоврядування.

Необхідність реформування місцевих державних адміністрацій є об'єктивно обумовленою. Зокрема, актуальним питанням є визначення меж їх відповідальності, підзвітності та підконтрольності в системі органів виконавчої влади. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 1999 року [5] місцеві державні адміністрації та їх голови при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України, а також перед Кабінетом Міністрів України та підзвітні і підконтрольні йому. У ч. 3. ст. 4. Законопроекту «Про префектів» від 2015 року [11] скориговано і викладено в редакції, що передбачає відповідальність перед Президентом України, а підзвітність та підконтрольність – перед Кабінетом Міністрів України. У суспільстві поширюється думка, що префект є складовою частиною механізму посилення влади глави держави, через процедуру з призначення префектів на посаду Президентом України. В Україні, як і за французької моделі, префекти будуть представниками президента.

В європейських країнах з парламентською формою правління, особа, яка представляє місцеві органи влади центрального уряду, як у Польщі. Той факт, що президент та призначається і звільняється з посади урядом та несе перед ним відповідальність. У Франції префекти є представниками президента, оскільки це президентсько-парламентська республіка. В Україні префекти мають бути представниками уряду, як у Польщі. Той факт, що президент буде призначати та звільняти префекта за поданням Кабінету Міністрів, може взагалі привести до блокування рішення, якщо президент та прем'єр-міністр будуть в опозиції один до одного [8, с. 117]. Існує загроза, утворення і розвитку конфлікту між Президентом і Кабінетом Міністрів. Префект як місцевий орган виконавчої влади має бути безпосередньо підпорядкованим та підконтрольним центральному органу виконавчої влади – Кабінету Міністрів України. Також ним має вирішуватись питання призначення та звільнення префекта.

Крім того, Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України, тому немає об'єктивної потреби дублювати відповідальність префекта перед Президентом України.

На сьогодні відсутні правові засади для подальшого проведення реформи децентралізації. Саме конституційні зміни мають стати підставою для зміни адміністративно-територіального устрою, ліквідації чи реформування місцевих державних адміністрацій. Без внесення змін до Основного Закону утворити інститут префектів неможливо.

Розроблений урядом законопроект «Про префектів» від 2015 року є єдиним офіційним проектом, який може бути поданий до парламенту лише в разі прийняття конституційних змін. Проте уряд і надалі здійснює спроби поступово реалізувати реформу децентралізації.

У Верховній Раді України від 23 червня 2017 року зареєстровано Проект Закону № 6641 «Про внесення змін до деяких законів України щодо утворення, реорганізації і ліквідації, найменування і перейменування місцевих державних адміністрацій» [9], внесений Кабінетом Міністрів України, який на сьогодні опрацьовується в комітетах. Його метою є доповнення ст. 1 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» правом Кабінету Міністрів України утворювати, реорганізувати, перейменовувати, а головне – ліквідувати місцеві державні адміністрації.

Проте зазначене положення не відповідає Конституції України, оскільки система державних адміністрацій передбачена в ч. 1 ст. 118 Основного Закону, і регулювання їх утворення, реорганізації та ліквідації конкретним органом має бути передбаченою ним прямо або опосередковано. Підставою для утворення, реорганізації чи ліквідації місцевих державних адміністрацій є утворення або ліквідація районів в адміністративно-територіальному устрої України. А щодо утворення, ліквідації чи перейменування областей, то це можливо лише в разі внесення змін до ч. 2 ст. 133 Конституції України. Назви місцевих державних адміністрацій є похідними від назв адміністративно-територіальних одиниць.

Науковці доходять висновку, що на конституційному рівні голова місцевої державної адміністрації юридично – класичний префект, але фактично він немає його повноважень. Функції голови місцевої адміністрації спрямовані на здійснення представництва інтересів держави в органах місцевого самоврядування, з іншого боку, – на задоволення потреб регіону [10, с. 151]. Але на сьогодні префекти асоціюються з елементом протидії глави держави і уряду, що в державі перехідного типу є загрозою недемо-

кратичних трансформацій уразливої парламентсько-президентської республіки.

Враховуючи незавершеність демократичного розвитку Української держави та становлення громадянського суспільства, відсутність політичної активності громадян і громадського контролю, об'єктивною є потреба забезпечення принципу розподілу влади через удосконалення системи стримувань і противаг. Реформа децентралізації в Україні має відбуватися за кращими зарубіжними моделями, але з обов'язковим урахуванням принципів саме парламентсько-президентської республіки і інтересів громадян.

Нерозвиненість форм прямої демократії, відсутність у жителів навичок безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення породжують соціальну дезінтегрованість територіальних громад та неспроможність жителів до солідарних дій захисту своїх прав і відстоювання інтересів у співпраці з органами місцевої влади та досягнення спільних цілей розвитку спільнот [3, с. 9]. Безумовно, консолідація та активізація територіальних громад в Україні може бути досягнутою через реформу децентралізації. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування сприяє підвищенню відповідальності територіальних громад. Але можливим є протилежний соціальний ефект, коли неспроможність та невміння територіальної громади захищати свої права буде ускладнено безконтрольністю органів місцевого самоврядування.

Висновки. Проведене дослідження дозволило дійти наступних висновків та узагальнень.

1. Реформа децентралізації в частині інституціоналізації інституту префекта має відбутися на основі реформування правового статусу місцевих державних адміністрацій без їх ліквідації і дублювання повноважень.

2. Порівняльний аналіз чинних завдань місцевих державних адміністрацій і завдань інституту префекта, передбачених законопроектом «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» від 2015 року, дозволяє дійти висновку, що завдання префекта конкретизовано і обмежено лише частково, за рахунок доданих повноважень у сфері нагляду та забезпечення територіальної цілісності. Кардинальних змін у системі завдань префекта, що отримані ним від місцевих державних адміністрацій, немає. Але значною мірою звужені повноваження префекта в частині реалізації зазначених завдань.

3. Перегляд підходів до організації роботи місцевих державних адміністрацій має бути покладеном в основу реформування їх правового статусу: оптимізація технічної роботи та введення електронного документообігу, відхід від формалізації виконання функцій; розширення можливостей для прийняття самостійних рішень; підвищення рівня оплати праці працівників; посилення впливу адміністрацій на суспільне життя через розширення умов для реалізації творчого і розумового потенціалу людини.

4. Обмеження повноважень префекта безумовно матиме наслідком обмеження чисельності їх штату. Але враховуючи повноваження з реалізації державних і регіональних програм, створити малі офіси не видається ефективним і раціональним.

5. Необхідно чітко визначити і розмежувати на законодавчому рівні конкретні сфери впливу та функції префектів і органів місцевого самоврядування, уникаючи дублювання. Сконцентрувати реалізацію питань місцевого значення в повноваженнях місцевого самоврядування, а реалізацію державної політики та контроль – у повноваженнях префектів. Обмежити залежність інституту префекта від глави держави та посилити його відповідальність перед урядом і громадськістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беззуб І. Введення інституту префектів в Україні: користь чи загроза для місцевого самоврядування. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2148:vvedennya-institutu-prefektiv-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.
2. Осіпов А. Ліквідувати місцеві державні адміністрації чи скоротити вчителів і медиків? URL: <http://nikorupciji.org/2016/09/20/likviduvaty-mistsevi-derzhavni-administratsiji-chy-skorotyty-vchyteliv-i-medykiv/>.

3. Реформа місцевого самоврядування та децентралізація: аналіз державних рішень: матеріали публічної консультації. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/s_decentralizaciya_b.pdf.
4. Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади: Проект Закону від 01.07.2015 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.
5. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 28.05.1999 № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1999 р. № 20–21. Ст. 190.
6. Бульба В., Золотарьов В., Коновалова І. Розробка та реалізація регіональних соціальних програм як механізм управління місцевим розвитком. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pubupr_2014_3_31.pdf.
7. Давиденко Е. Не керувати, а наглядати: як префекти замінять рай і облдержадміністрації. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/12/16/709>.
8. Бровко О. Виникнення та функціонування інституту префекта в європейських країнах на прикладі Польщі (досвід для України). *European political and law discourse*. 2015. Volume 2. Issue 6. P.113–118.
9. Про внесення змін до деяких законів України щодо утворення, реорганізації і ліквідації, найменування і перейменування місцевих державних адміністрацій: Проект Закону від 23.06.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62125.
10. Панченко Т.В. Політична регіоналістика: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 188 с.
11. Про префектів: Проект Закону від 26.08.2015. URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/reformuvannya/proekty-npa/proekt-zakonu-ukrayini-pro-prefektiv-standom-na-26-08-2015/>.
12. Словник української мови: в 11 томах. Том 3, 1972. С. 40.
13. Сердюк В. Еволюція функцій держави в процесі розвитку суспільства. *Юридична Україна*. 2006. № 12. С. 21.
14. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 2009. 600 с.

УДК 34.01

НЕДЕРЖАВНІ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ: МОДЕЛІ ВЗАЄМВІДНОСИН ІЗ ДЕРЖАВНИМИ ПРАВОВИМИ СИСТЕМАМИ

NON-GOVERNMENTAL SYSTEMS OF JUSTICE: MODELS OF RELATIONSHIP WITH STATE LEGAL SYSTEMS

Качанов Є.О.,

*здобувач кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Метою статті є надання загальної характеристики недержавним системам здійснення правосуддя. У статті розкриваються моделі їх взаємодії з державними правовими системами. Особла увага приділяється питанню щодо поширення на недержавні судові системи стандартів справедливого правосуддя.

Ключові слова: гарантії прав людини, право на справедливий суд, судовий захист, доктрина прав людини, справедливий суд, недержавні системи правосуддя.

Целью статьи является предоставление общей характеристики негосударственных систем осуществления правосудия. В статье раскрываются модели их взаимодействия с государственными правовыми системами. Особое внимание уделяется вопросу о возможности распространения на негосударственные судебные системы стандартов справедливого правосудия.

Ключевые слова: гарантии прав человека, право на справедливый суд, судебная защита, доктрина прав человека, справедливый суд, негосударственные системы правосудия.

The aim of the article is to provide a general characterization of the non-state system of justice. The article reveals the main models of such systems. Particular attention is paid to the issue of non-state judicial systems, which makes it possible to raise the issue of extending fair justice standards to them.

Key words: guarantees of human rights, right to a fair trial, judicial protection, doctrine of human rights, fair trial, non-state judicial systems.

Постановка проблеми. Стандарти справедливого правосуддя є необхідною складовою частиною ідеології прав людини, яка в сучасному демократичному суспільстві не може не визначати його основні правові цінності [1, с. 65]. У багатьох країнах існує багато інституцій, спрямованих на вирішення суперечок між особами, які не є частиною державного апарату. Замість державних органів ці функції можуть здійснюватися за допомогою різних недержавних: традиційних, звичаєвих, релігійних та інших неформальних, альтернативних систем врегулювання спорів. Такі системи можуть бути більш актуальними і доступними для людей, ніж державні установи, хоча, з іншого боку, вони можуть порушувати загальні принципи права і права людини. Тому важливо, що будь-яка оцінка недержавних систем правосуддя повинна здійснюватися крізь призму справедливості, рівності, гуманізму і доступності.

Статистика показує, що в багатьох країнах, які розвиваються, близько 80% правових спорів вирішуються за допомогою таких механізмів, тобто недержавними системами правосуддя.

Метою цієї статті є розкриття поняття недержавних систем здійснення правосуддя, встановлення їх співвідношення з державними судовими системами.

Виклад основного матеріалу. Недержавні системи правосуддя представляють собою інститути вирішення спорів, які існують окремо від державного апарату на рівні певної громади, групи громад або регіону, відправляють правосуддя на основі системи норм (звичаєвих, релігійних, традиційних тощо), які функціонують у межах юрисдикційної території та визнаються населенням [2].

Ознаки недержавних систем правосуддя: 1) характерні для деколонізованих країн загального права; 2) інститути вирішення спорів; 3) існують окремо від державного апарату